

İletişimsel Eylem Kuramı Işığında Siyasal İletişim ve AK Parti Örneği

Political Communication in The Light of Theory of Communicative Action and the case of AK Party

Yılmaz Yıldırım¹

Özet

Habermas'ın İletişimsel Eylem Kuramı adlı çalışması, sosyal bilimleri dilbilimsel kavramlarla buluşturma çabası olarak görülebilir. Habermas'a göre sosyal dünya, bir anlamda toplumun dilbilimsel örgütlenişidir. Başka bir anlatımla, toplumsal alan dilbilimsel bir mantığın izlerini taşıdığından, sosyal eylemin kuralları da dilbilimin kuralları olarak okunabilmektedir. Habermas için iletişimsel eylemin bu kurallarının normatif ve rasyonel boyutları; geçerlilik iddiaları, argümantasyon prosedürleri, söylem etiği ve iletişimsel rasyonaliteyi içermektedirler. İletişimin bu kuralları ile sosyal/siyasal eylemin kurallarını böylece eşitlemek, geçerli ve etkili bir eylemin, yine geçerli ve etkili bir konuşma ile eşitlenmesi anlamına gelir. Ancak konuşmanın ve iletişimsel eylemin boyutlarının “yaşam dünyası”nın kültürüne sıkıca bağlı olması, dil analizinin sosyo-linguistik bir tarzda yapılmasını gerekli kılmaktadır. Türkiye’de siyasal iletişim üzerine yapılan incelemeler siyasal iletişimi genellikle seçmen ikna paradigması olarak görmektedir. Oysa siyasal iletişimi bunun ötesinde, toplumdaki iletişimin siyasal boyutu olarak ele almak mümkündür. Diğer yandan siyasal dil analizleri yapılırken ise; üslup, retorik ve etik konularının ötesine uzanarak, bunları oluşturan siyasi kültürün gömülü

---

¹ Yrd. Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

olduğu yaşam dünyalarının söylemsel kuruluşuna ve bunların verili siyasal söylemle olan ilişkisine dikkat edilmelidir. Zira siyasi mesajın menzili ve etkisi, taşıyıcı öge olarak sözel olarak aktarılabileninin yanında ve bundan farklı olarak, yaşam dünyalarına ait olan sezgisel (ifade edilmeyen ama paylaşılan) bilgilerin iletimine ve paylaşımına da bağlıdır. Bu “sezgisel bilgi deposu” ise, iletişimin gerçekleştiği yaşam dünyasını ve dilini kuran asli öğelerdir. Konu siyaset ve ideoloji, yani anlam yoğunluklu olgular olduğunda yapılacak bir dil ve iletişim analizi, siyasal dilin ve aktörlerin sosyolinguistik arka planını dikkate alınmalıdır. Bu bakımdan Habermas’ın demokratik ve ideal bir konuşma durumu olarak tanımladığı iletişimsel eylemin kavramları ve ilkeleri, Türkiye’de son derece sorunlu olan siyasal dilin gramerini araştırmakta önemli açılımlar sağlayacaktır. Bu çalışma, Türkiye’de siyasal iletişimin iletişimsel eylem ile sınılanması girişimi olarak, yaşam dünyalarımızın dili ile bağlantı kurabilen bir siyasal iletişim biçimini baz alarak, mevcut siyasal söylemin araştırılması çabalarına katkı sunma amacını taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: İletişimsel Eylem, Habermas, Siyasal İletişim, Yaşam Dünyası, AK Parti.

Abstract

Habermas's work The Theory of Communicative Action can be regarded as an attempt to unite social sciences with linguistic concepts. In the words of Habermas, social world is an organized linguistic form of society in a sense. To state differently, since social domain bears the traces of a linguistic logic, it is quite plausible to treat the norms of social action the same way as linguistic norms. Habermas argues that the normative and rational dimensions of such norms of communicative action involve; claims for validity, argumentation procedures, discourse ethics and communicative rationality. Equating such norms of communication with the norms of social/political action corresponds to equating a valid and effective action with another valid and effective speech. Nonetheless the tight link that the dimensions of speech and communicative action build with "life world" culture necessitates conducting language analysis in socio-linguistic style. The researches on political communication within Turkey view political communication basically as a paradigm of voter persuasion. Yet, in reality, political communication should be handled in a farther aspect as the political dimension of social communication. Furthermore while conducting political language analyses the scope should be extended beyond style, rhetoric and ethics and attention should be paid to discursive structure of the life worlds where the constituting political culture and their connections with the presented political discourse are embedded. Indeed the range and impact of political message is contingent upon not only verbally transferred expressions as the conveyor elements but also the transfer and share of unspoken meanings (statements that are not expressed but shared) pertaining to life worlds. Such "unspoken meanings" are actually basic components constituting the life world and language where communication takes place. Should the subject matter involves politics and

ideology- phenomena with intense meanings- the language and communication analysis is required to take into account socio-linguistic background of political language and its actors. In that respect the concepts and principles of communicative action which Habermas describes as a democratic and ideal state of speech shall provide major developments in the analysis of political language grammar which is quite a problematic case in Turkey. As an attempt to test political communication in Turkey via communicative action, by structuring its perspective on a political communicative form that can build connections with the language of our life worlds, present research aims to render contribution to the analyses focusing on current political discourse.

Keywords: *Communicative Action, Habermas, Political Communication, Life World, AK Party*

Giriş

Günümüzün kamusal ve sosyal yaşamının giderek çeşitlenen ve karmaşıklaşan yapısının bir sonucu olarak, siyasal etkinlikler giderek daha fazla iletişimsel; iletişimsel pratikler ise giderek daha fazla siyasal karakter taşımaya başlamıştır. Farklı sosyal yapı alanlarının içiçeliği, zaman-mekân sıkışması, kentleşme oranının hızla artması, yeni medya kullanımının artması ve küreselleşmenin artan yayılımı bu duruma ivme kazandıran faktörler olarak sıralanabilir. Elbette sosyal yaşamdaki bu değişimler sosyal bilimlerdeki yöntembilimsel ve teorik yaklaşımları da etkilemektedir. Bu bağlamda siyasal iletişimin giderek siyasaldan sosyal alana; İletişimsel Eylem Kuramı'nın ise sosyolojik tartışmalardan öteye sıçrayarak giderek hukuk, dilbilim, iletişim bilimleri yanı sıra siyasal bilimlerdeki tartışmalara girdi sunmaya başlaması bu durumun bir göstergesidir. Dolayısıyla Habermas'ın, iletişim kavramını sosyal bilimsel bir mecraya taşıyarak gerçekleştirdiği *İletişimsel Eylem Kuramı* ile son zamanlarda canlılık kazanmaya başlayan siyasal iletişim kuramlarını birlikte değerlendirmek, bu değişime intibak sağlayan çözümler yapabilmek açısından verimli sonuçlar doğuracaktır. Buna ilaveten, *İletişimsel Eylem Kuramı*'nı sosyal bilimlerde, dahası sosyal yaşamda bir yöntem ve ilkeler seti olarak önermenin bir muadili olarak, aynı yöntem ve ilkeleri siyasal iletişim için de öne sürmek; sadece sosyal bilimsel anlamda bir katkı sunmakla kalmayacak, aynı zamanda belirgin amacı yaşamımız üzerinde etkide bulunmak olan siyasal süreçler ve müdahaleler karşısında da denetleyici ve uyarıcı olacaktır. Bu amaçla öncelikli olarak iletişimsel eylem ve siyasal iletişim kavramlarını -anlam ufuklarını kaynaştırarak- tanımlamak ve akabinde iletişimsel eylemi, siyasal iletişimin ölçme ve değerlendirme standartlarını belirleyen ilke kavramsallık olarak kullanmak gerekmektedir.

Siyasal iletişim çalışmaları içindeki yönelimler, biri siyasal etkinliğe işlerlik ve güç kazandıran pratik-pragmatik, diğeri siyasal iletişim süreçlerinin içinde cereyan ettiği iktidar ve mücadele alanına dair eleştirel ve anlayıcı faaliyetler olmak üzere iki grupta toplanabilir. İletişimsel Eylem Kuramı'nı siyasal iletişim alanına dâhil ederek, bir yandan bu iki yönelimin çelişkisinden kaynaklanan gerilimi aşarak verimli okumalara kapı aralamak; diğeri yandan siyasal iletişimde son zamanlarda öne çıkmaya başlayan sosyo-linguistik düzeye daha fazla katkı sunabilmek mümkün olabilecektir. Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı vasıtasıyla öznelarası yaşam dünyasının dilsel kuruluşunu sosyal bilimsel bir yönetime dâhil

etmesinin bir karşılığı olarak, siyasal iletişim çalışmalarını da iletişimsel eylemde olduğu gibi, içinde gömülü olduğu sosyal dünyanın iktidar ve etkileşim süreçlerine dair bir çerçevede ele almak oldukça aydınlatıcı olabilecektir.

Bu çalışma, öncelikli olarak siyasal iletişim olgusunu, Habermascı anlamda “sosyal devlet uzlaşması” ilkesine bağlı işlevleriyle tanımlamak ve siyasal iletişimin sosyo-kültürel kaynaklarını öne çıkaran bir perspektif sunmak amacıyla. Habermas’ın *yaşam dünyası* ve *sistem* uzlaşması teması, Türkiye’de müesses siyaset dışı olarak görülen kültürel yaşam dünyasının siyasal potansiyelinin yapılaşarak sisteme nüfuz eden biçimlerini, siyasal iletişim kavramı etrafında değerlendirirken kullanılmaktadır. Bunu yapabilmek için, iletişim ve ideoloji kavramlarının yaygın kullanımında siyaset dışı gibi görülen anlamlarının esasında siyaseten ne denli önemli olduğunun gösterilmesi gerekmektedir. Habermas’ın gösterdiği üzere sivil toplumsal ve yaşam dünyasal iktidar, yönetsel iktidardan farklı olarak iletişimsel bir iktidar içermektedir. İletişimsel iktidar ise, yönetsel iktidara karşı meşruiyet sağlama işlevi yerine getirir. Bu çalışma, Türkiye’de yaşam dünyasının içerdiği iktidar ve ideolojinin, siyasal iletişim açısından taşıdığı önemi göstermeye çalışmaktadır. Diğer yandan çalışma, sistem ve yaşam dünyası arasındaki gerilimin Türkiye’de hangi bakımdan söz konusu edilebileceği, ve bu yüzleşmede ortaya çıkan siyasal seçenekleri, siyasal iletişimin anlayıcı ve pragmatik yanlarıyla ele almaktadır. İletişimsel eylem kuramının anlayıcı, eleştirel ve pragmatik ilkeleri siyasal iletişime kazandıran kapasitesi, Türkiye’de oldukça siyasal ve siyasal iletişimsel özellik arz eden sembolik ve kültürel yaşam dünyasının potansiyelini değerlendirmekte kullanılacaktır.

İletişimsel Eylem Perspektifinden Siyasal İletişim

Siyasal İletişim

Siyasal iletişim kavramı ve uygulaması, İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika Birleşik Devletleri’nde doğup gelişmiş, 1960’lı yıllarda da Batı Avrupa ülkelerinde yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Topuz,1991: 7). Akabinde seçme ve seçilme hakkının evrensel ve küresel bir norm haline gelmeye başlaması, siyasal rekabetin kitle iletişim araçlarıyla yürütülen biçiminin kamuoyu kavramını güçlendirmesi, yurttaşların bu yolla siyasal süreçlere aktif katılımının artması gibi

gelişmeler, tüm dünyada siyasal iletişimin önemsenmeye başlamasına sebep olmuştur. “Siyasal iletişimin, bir yönüyle siyasette denetim ve şeffaflığı sağlamakta, diğer yönüyle de siyasetçilerin seçmenleri demokratik ikna metotlarıyla etkilemelerine yardımcı olan bir araç görevi görmekte” (Oktay, 1993: 77) oluşu bu siyasal kazanımların bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Yaygın literatürde siyasal iletişim alanı seçmen ikna paradigması olarak tanımlanır (Nimmo ve Swanson, 1990: 8). Oysa siyasal iletişim, “seçmen ikna stratejileri”, ya da “seçim iletişimi” olgularından çok daha geniş bir kavramdır. Zira siyasal iletişim kavramı ilk olarak hükümetin, seçmen kitlesiyle arasında kurduğu iletişim anlamını taşıyordu. Daha sonra, özellikle seçim kampanyaları sırasında iktidardaki siyasetçilerin muhalefetteki siyasetçiler arasındaki söylem mübadelesi anlamını kazandı. Zaman geçtikçe bu anlam genişledi ve kamuoyunun ilgi alanlarıyla siyasetçilerin davranışları arasındaki ayrılıkları inceleme işlevini kapsama aldı. Bugünse siyasal iletişim, iletişimin siyasal yaşamdaki rolünün hem medyaları hem kamuoyu yoklamalarını hem siyasal pazarlama hem de reklâmcılığı dikkate alacak şekilde incelenmesini kapsamaktadır (Wolton, 1991: 51). Daha genel ve kapsayıcı bir tanım vermek gerekirse, toplumdaki iletişimin siyasal boyutunu siyasal iletişim olarak ele almak mümkündür. Siyasal iletişim kesinlikle seçim süreçleri iletişimiyle sınırlı değildir; aksine toplumsal yaşamın her anını kapsar. Örneğin ulus içi siyasal düzen ve bu düzen içerisindeki iletişim çıkarları; ekonomik alt yapının desteklenmesi ve üstyapı iletişim biçimleri; kalkınma ve ücret politikalarının sunuş biçimleri; uluslararası diplomatik ilişkiler düzeni ve bu düzendeki iletişim biçimleri gibi (Erdoğan, 1997: 190). Binark (1994: 185) ise, iletişim alanının içinde olan ve sürekli iktidar mücadelesinin yapıldığı, aile, okul, kültür ya da diğer toplumsal kurumlardaki iletişimi de buna dâhil etmekte ve çatışma, iktidar mücadelesine sahne olan her iletişimi siyasal iletişim olarak değerlendirmektedir. Bu tespitin benzerlerini, her türlü iletişimin ve tüm anlamların toplumsal-siyasal bir boyutu olduğunu ve bunların toplumsal bağları dışında anlaşılamayacaklarını vurgulayan çağdaş iletişim kuramlarında da (Bkz. Fiske, 2003: 226) görmek mümkündür.

Buradan hareketle siyasal iletişimin, biri bu alanda faaliyet gösteren profesyonellerin mesleki ve teknik çalışma sahası olarak; diğeri, siyasal söylemlerin üretimi ve değişimine ilişkin tüm bir sosyal ve kamusal faaliyetler olarak iki boyutu olduğundan bahsedilebilir. Siyasal iletişimin

politik etkinliğe güç ve avantaj sağlamak olarak öne çıktığı birinci durumda siyasal iletişim daha çok işlevselci yönleriyle ele alınmaktadır. Bu noktada söz konusu faaliyeti yürütenler açısından siyasal iletişimin işlevleri şunlardır: a. *Siyasal mesajların iletilmesi* b. *Mesajların Etkinliğinin ve Kalıcılığının Artırılması* c. *Kamuoyu beklentilerinin ölçümlenebilmesi* d. *Geri besleme kanallarının tesisi* e. *Kanaat önderlerinin etkilenmesi* f. *Gündem oluşturabilme yeteneğinin artırılması* g. *Siyasal rakiplere karşı avantaj sağlanması* (Şengül, 2010). Bu işlevler, kamuoyu araştırmaları, kitle iletişim araçları, siyasal pazarlama ve siyasal reklamcılık gibi siyasal iletişim öğeleri (Wolton,1990: 52) kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Bu nokta önemlidir çünkü bu öğelerle işe koyulan siyasal iletişim, kamuoyunun yeniden ve bilimsel olarak tanımlanmasını gerçekleştirmekte bu da siyaset bilimi ile iletişim bilimleri arasında köprü kurmaktadır (Köker, 1998: 22). Bununla beraber iletişim bilimlerinin günümüzde reklamcılık, pazarlama, halkla ilişkiler gibi ticari ve ekonomik faaliyetlerin içinde araçsallaşması gibi bir risk siyasal iletişim açısından da söz konusudur. Siyasal etkinliğin siyasal iletişimi yedeğine alması, siyasal iletişim teorilerinin eleştirel ve anlayıcı potansiyelini geri plana itmekte; iletişim kavramını çatışma, siyasal rekabet ve iktidar süreçlerinde bir mühendislik faaliyeti mantığına indirgemektedir. Oysa amaç siyasal erklerin pozisyon tahkimini ve vaziyet alışlarını güçlendirmek olduğunda bile, siyasal iletişimin eleştirel pratiği sürdürücü, demokratik, ortak iyiyi arayıcı bir gündeminin olmasının sağlayacağı fayda göz ardı edilmemelidir. Siyasal iletişim çalışmalarında İletişimsel Eylem Kuramı'nu devreye sokmanın faydası tam da bununla ilişkilidir: İletişimsel eylemin ilke kavramlarıyla işe koyulan siyasal iletişim, siyasal düşüncelerin ve faaliyetlerin bu iki boyutu (pratik/pragmatik ve anlayıcı/eleştirel) arasındaki ikiliği, çelişki barındıran gerilimlerden kurtarmak; siyasal iletişimde olanla olması gerekeni sentezlemek amacını taşımaktadır. İletişimsel eylemin, normatif ve pragmatik; rasyonel ve etik boyutları içeren kapasitesi, iletişimi sosyo-linguistik² bir alanda tartışarak, siyasal davranış ve iletişimi denetleyen, ona hem sınırlar koyan hem de ufuk açan bir çerçeve sunmaktadır.

---

² İletişim kavramı, doğası itibarıyla sosyo-linguistik bir anlam barındırır. Çünkü "İletişim" sözcüğü Latince kökenli "communication" sözcüğünün karşılığıdır. Birbirlerine ortamlarındaki nesnelere, olaylar, olgularla ilgili değişimleri haber veren, bunlara ilişkin bilgilerini birbirine aktaran, aynı olgular, nesnelere, sorunlar karşısında benzer yaşam deneyimlerinden kaynaklanan, benzer duygular taşıyıp bunları birbirine ifade eden insanların oluşturduğu topluluk ya da toplum yaşamı -içinde gerçekleştirilen tutum, yargı, düşünce, duygu bildirimleri anlamına gelmektedir (Oskay, 2001: 9).

Sosyal Yaşamın Sosyolingüistik Bir İncelemesi olarak İletişimsel Eylem Kuramı

Jürgen Habermas, eleştirel teori ve Amerikan pragmatizm geleneğine mensup bir düşünür olarak, kamusal alan, sosyal teorinin temelleri, epistemoloji, endüstriyel kapitalist toplum, demokrasi incelemeleri ve çağdaş siyaset üzerine çalışmalarıyla tanınmaktadır. Habermas, öncesinde felsefe, dilbilim ve sosyal teori alanında yaptığı çalışmaların bulgularını derlediği ve bir üst noktaya taşıdığı çalışması olması bakımından, İletişimsel Eylem Kuramı adlı çalışmasını kendisinin en büyük başarısı olarak görür (2001). “Tüm çeşitliğine rağmen Habermas’ın çalışması, iki öbekte toplanabilir: Birincisi, modernliğin özgürleşme ve disiplin söylemi arasındaki çatışma ve gerilim nasıl tanımlanacaktır? ve ikincisi, bireysel özerklik söyleminden geri çekilmeyi ifade eden konsensüs nasıl belirlenecektir” (Yıldırım, 2001: 5). Bu soruları evrensel ahlak, özgürleşim ve bir arada yaşamın anlam ve ideallerini öne çıkarıp, modernliğin klasik ve çağdaş düşüncesi arasında köprü kurarak yanıtlamaya çalışır. Bu anlamda Kant’ın aydınlanma ve demokrasi anlayışını iletir. Habermas, modernliğin ve aydınlanma düşüncesinin “tamamlanmamışlığı” iddiasının gereği olarak, dünyayı dönüştürme ve daha insanca, demokratik bir yaşamın, söz konusu modernlik geleneğinin restore edilmesi sayesinde mümkün olacağı inancını taşıyan az sayıdaki düşünürden biridir. Habermas “konuşmak dünyayı değiştirmeye başlamaktır” diyerek bu idealist ve onarıcı ereği, iletişimsel eylemle birleştirmektedir.

İletişimsel eylem kuramı, dili, dilbilimsel terimlerle yani, semiyotik, semantik, göstergebilimsel yönleriyle ele almaz. Bu anlamda çalışması bir iletişim kuramı olmanın ötesinde, iletişimden sosyal uzlaşmanın zemini olarak yararlanarak onu yeni bir tartışma boyutuna taşımaktadır. Kendi ifadesiyle, “kitabımın tarihsel gerekçesi” dediği; “Batılı toplumların iç ilişkilerinin sosyal devlet uzlaşması temelinde kararlaştırılmasına, giderek artan sosyal, psikolojik ve kültürel maliyetlere cevap vermeye yönelik yazılmış bir üst kuramsal çalışmadır”(Habermas,2001: 20). Bunu modernliğin klasik özne temelli rasyonelliğini iletişim alanına taşıyarak gerçekleştirmeye çalışır. İletişimsel rasyonelile ile birleşen iletişimsel eylem böylece insan özneye ve onun bilincine bağlı rasyonellik yerine, öznelerarası iletişim zeminine oturtulmaktadır.

Habermas'a göre, "iletişimsel eylem kuramı, modern toplumların yetkin üyelerinin sezgisel bilgisinde temellenmiş eylem ve anlaşma yapılarını betimlemektedir"(Habermas, 2001: 838). İletişimsel eylem, dil ve eyleme yeteneğine sahip bireylerin, anlaşabilmelerinin ve etkinliklerini düzenleyebilmelerinin olanağı olarak etkileşim ilişkileri içerisinde ortaya çıkan dilsel ve dil-dışı bütün simgesel anlatımları ifade etmektedir (Habermas, 1998). Habermas'a (2001: 662) göre, bu amaçla etkileşime giren bireyler, gelenek ve kültür temelinde ortaya koydukları açıklama ve yorumlar aracılığıyla dünyadaki bir şey üzerine bir görüş birliğine ulaşmaya çalışırlar. Bu süreçte, ortak tanımlanmış nesnelere ve olaylara, diğer deyişle olgusal durumlara, toplumsal alana ve öznel yaşantılar dünyasına gönderme yaparlar.

İletişimsel eylemi, sosyal ve siyasal iletişimi tartışmak yanında, bunları belirleyen ve düzenleyen ilkeler bütünü olarak ele aldığımızda, kuramdan yararlanmak adına öne çıkarmak durumunda olduğumuz bazı ilke kavramları açıklamak gerekmektedir. Bunlar, "iletişimsel rasyonalite", "geçerlilik savları", "söylem etiği", iletişimsel eylemin "yaşam dünyası" ile ilişkisi ve "üç dünya kuramı"dır.

İletişimsel Rasyonalite: Akıllı iletişimsel olarak yeniden konumlandırılan Habermas, aslında "...aklı insan benliğinde gömülü bir bileşenden ziyade toplumsal normların içselleştirilmesi olarak kurmaya çalışır" (Rorty, 1995: 102). Ayrıca özerk akıl, artık Kant'taki gibi öznenin kendi kendinin yasasını koyması ya da Hegel ve Marx'taki gibi kendini gerçekleştirme veya Horkheimer ve Adorno'daki gibi gerçeklikten uzaklaşması anlamına gelmeyip, evrenselci bir bakış açısından eylemeyi olanaklı kılacak iletişimsel yeteneği ifade eder (Benhabib, 2005: 357). Kısaca tüm modernlik eleştirilerinde en çok saldırılan özerk özne ve onu tanımlayan öznel akıl nosyonlarına Habermas da eleştirel yaklaşmakta, ancak aklın kategorik olarak saf dışı edilmesi yerine, akıllı öznenin alıp iletişim boyutuna taşıyarak özneler arası bir ilke olarak tanımlamaktadır. Akıl bundan böyle normlarla işleyen bir *eylem* olarak, aklın *araçsal* ve *stratejik* kullanımına karşı koyan bir akıl haline getirilmeye çalışılmaktadır.

İletişimsel akıl, yaşam dünyasının *sistemin* baskı ve tehditlerine karşı korunması için aklın yeniden, ama bu kez, özneler arası bir form halinde tanımlanmasında önemlidir. Zira rasyonalite, Habermas için "batılı geleneklerin tözü" olması bakımından elden bırakılmamalı, yaşam

dünyasının yeniden tanımlanmasında ve kapitalist sistemin buyruklarına karşı korunmasında kendisinden iletişimsel haliyle yararlanılmalıdır. Artık insan, özne olduğu için değil, “sosyal bir varlık olduğu için, rasyonel bir varlık” (Mead, 1972: 379) olarak görülmektedir. Aklın öznesi de artık insan özne değil, yaşam dünyası içinde rasyonel şekilde dillendirilen iletişimdir.

Geçerlilik İddiaları: Habermas’a göre bilişsel ve eylemsel yeterliliğe sahip bireylerin, konsensüse odaklı iletişimsel eyleme geçtiklerinde, görüş birliğine ulaşmak için iletişimdeki bu rasyonelliğin yanında, konuşmanın kendisiyle meydana geldiği dünya arasında bir uyum da var olmalıdır. Bu uyum konuşmacıların karşılıklı olarak bildikleri ve içselleştirdikleri geçerlilik iddiaları sayesinde mümkün olur. “Bir iletişim, eğer eyleyen özneler, a) kişilerarası ilişkilerin pragmatik (edimsel bir cümle biçiminde ifade edilebilir) anlamını ve bunun ifadesinin önermesel içeriğinin anlamını anlaşılır kılar; b) söz-edimleriyle ortaya konulan ifadelerin (daha doğrusu değinilen önermesel ifadenin içeriksel varoluş kabullerinin) hakikatini tanırsa; c) ortaya konulan her bir konuşma ediminin gerçekleşmesi olarak normun doğruluğunu tanırsa; d) katılan öznelerin samimiyetinden kuşku duymazsa, o zaman ortaya çıkar ve sadece bu şekilde ortaya konulan bir uzlaş, temelde rahatsız edici olmaz” (Habermas, 2001). Kısaca *açıklık, doğruluk, meşruluk ve samimiyet* ölçütleri olarak özetlenebilecek bu geçerlilik düzlemi, rasyonellekle yetinmeyen bir iletişimin tamamlayıcı kriterleridirler.

Hakikat (Wahrheit), ileri sürülen savların her türlü etik, dinsel veya ideolojik bağlantıdan bağımsız olarak doğrulunu yani geçerliliğini kanıtlamak için, söyleme katılanlar tarafından tanınan ve bir geçerliliğe ulaştıran bir temellendirmeye gitmenin kabul edilir olmasıdır. Doğruluk (Richtigkeit), söylemde öncelikle, geçerli kural olarak tanınan ve meşru olması gereken üzerinde uzlaşılmasıdır. Samimiyet-içtenlik (Wahrhaftigkeit), söyleme katılanların ifadelerinin ve eylemlerinin açıklığı ve dürüstlüğüyle ilgili olarak, doğrudan argümantatif olarak denetlenemeyen, kişisel güvenirlilikle ilgilidir. Anlaşılabilirlik, bir geçerlilik iddiasından daha çok, bir uzlaş kuralı olarak görünür (Habermas, 1971’den akt. Coşkun, 2010: 36). Bu geçerlilik iddiaları, iletişimin bilgi kuramsal olarak değil, özneler arası düzlemde işleyen ve konuşmanın meydana geldiği iletişim zemininin normatif ve rasyonel koşullarını ifade eder. Bunlar Habermas’ın tabiriyle iletişimin *önanlama zeminini* oluştururlar.

Geçerlilik iddiaları, anlama ve yorum tekeli bir özne/aktörün tekeli alıp *iletişimin ideal doğasına* kazandırmak için gereklidirler.

Söylem Etiği: İletişimsel eylemin karşılıklı anlaşmaya odaklı oluşu, sadece konuşma eyleminin içindeki iki aktörün dilini değil, iletişimin arka planını oluşturan dil-dışı da dahil tüm yanlarını ve boyutlarını da içermelidir (Deflem, 1996: 270). Ancak bu noktada, İletişimsel eylem için temel olan rasyonellik ile yaşam dünyasının törelliği arasında bulunan uyumsuzluğu telafi etmek gerekmektedir. Bunun için geçerlilik iddiaları kavramına normatif ve toplumsal ilkeler monte etmek gerekmektedir. Ancak geçerlilik iddiaları ile desteklenen iletişimin normatifliği, geçerli ve meşru bir ahlaki zemin sağlamakta yeterli olmayacaktır. Zira, iletişimdeki argümantasyon prosedürleri ve geçerlilik iddiaları, ahlaki olanın daha çok formel yanını teşkil etmektedir. Bu bakımdan Habermas, yaşam dünyasına içkin olan ahlak ve törelliği (Sittlichkeit) de içeren bir etik geliştirmektedir (Bkz. Habermas, 1996). Diğer yandan, Kantçı ödev ahlakının zayıf, tek yanlı ve (soyut-özdeş-Ben'e dayalı) monologsal özelliğinden kaynaklanan eksikliği de gidermeye çalışmaktadır.

Söylem etiği bu bakımdan tarafları bağlayan ve anlaşmalarını mümkün kılan taraflar üstü, arka plan ahlaki ilkeleri temellendirmek için başvurulan kültürel normlarla uyumlu olmalıdır. Başka bir ifadeyle söylem etiği vasıtasıyla, söz konusu kültürel arka plan, bir araya gelmeyen insanların bira adalığını da mümkün kılan yaşam dünyasının etik donanımı anlamına gelmektedir. Söylem etiği yoluyla Habermas, *ideal konuşma durumu* kavramına realist bir bakışı monte etmekte; Kantçı etikle pragmatik etiğin uyumunu gerçekleştirmektedir.

İletişimsel Eylem ve Yaşam Dünyası İlişkisi: Yaşam dünyası (Lebenswelt), Habermas'ın teorisinde bilgi, gelenekler ve alışkanlıkların meydana geldiği günlük yaşam boyutunu ve bu boyut sayesinde özneler arasındaki fikir birliğini meydana getiren sosyal süreçleri ifade eder (Coles, 1992: 76). Toplumun kültürel kopyası ve sembolik aracı olarak biçimlenen yaşama evreni, teknik, pratik, bilimsel ve ahlaki bilginin gelişmesi ve değişimi için bir ortam görevi görür. Yasama evreni karşısında, araçsal eylemin yapılandığı ve eyleyenlere zorla kabul ettirilen para ve güç ilişkilerinin hâkim olduğu bir *sistem* bulunur (Finlayson, 2007: 86). Sosyal bütünleşmenin uzamı olan yaşam dünyası, kapitalize olmuş bulunan *sistem* ile sürekli bir gerilim halindedir. Sistem ve yaşam dünyası arasındaki bu

rekabette, Habermas mensubu bulunduğu *eleştirel teori* geleneğinden farklı olarak, sistemi, toplum dışı ve tümüyle saf dışı edilmesi gereken bir olgu olarak görmez. Ona göre yaşam dünyasının sistem tarafından sömürgeleşmesinin yarattığı meşruiyet krizi, yaşam dünyasının iletişimsel eylem ile güçlendirilmesiyle aşılabilir bir durumdur. Stratejik eylemin ve araçsal aklın egemen olduğu sistem karşısında “öznesiz ama iddialı iletişim” olarak adlandırdığı iletişimsel eylemin vücut bulduğu yaşam dünyası arasındaki çelişki, modernliğin aşılması gerekmeyen iki doğal veçhesi olarak tanımlanmaktadır. Dahası iletişimsel eylemin kendisi de - eğer yaşam dünyasını güçlü ve korunaklı kılacaksa-, “stratejik” bir dili de tümüyle dışlamamalıdır.

İletişimsel eylemi yaşam dünyasına bağlayan şey, aynı zamanda, iletişimsel eylemi sosyo-ligüistik bir kuram yapan özellikleridir. Yaşam dünyası ile bağlantısı güçlü bir dil kuramı sayesinde, Habermas, kendisine yönelik eleştirilerde sıkça söylenen “idealist” bir kurgu peşinde olmaktan uzaklaşmayı başarmaktadır. Şöyle ki, Habermas, evrensel ve ideal bir dili, üniter ve geçerli tek seçenek olarak “inşa” etmeye çalışmak ve farklı, modern ve geleneksel dil pratiklerini dışlamakla eleştirilmektedir.³ Yaşam dünyası, törelliği ve gerçekliği ile birlikte iletişimsel eylemin kültürel ufku olarak sunulduğunda, iletişimsel eylem bu idealist yanılısamadan kendini kurtarabilmektedir. Çünkü yaşama evreni sayesinde anlaşmaya yönelmiş konuşucu ve dinleyici, kültürel olarak önceden yorumlanmış bir dünyanın anlam çerçevesini birlikte kullanabilmektedirler. Böylece taraflar, teorik ve ideal bir dile değil, ellerinin altında her zaman birlikte yararlanabilecekleri, kültürel olarak oluşturulmuş ortak bir bilgi stokunun rehberliğine başvurabilmektedirler.

Yaşam dünyası içinde iletişimsel olarak eyleyen bireyler, kendilerine ilişkin doğru iddiaların ileri sürülebildiği *nesnel* dünyadaki olgular, norm ve kurallarla düzenlenen ilişkileri gösteren *toplumsal (özneler arası)* dünyadaki ifadeler ve kendi yaşantılarıyla ilgili *öznel* dünyadaki şeyler hakkında pragmatik bir ilişkiye girerler. Dolayısıyla Habermas’a göre, yaşam dünyası, bireylerin *nesnel*, *öznel* ve *sosyal* dünyada bulunan bir şey hakkında tartıştıkları ve bir uzlaşmaya ulaştıkları süreçlerin ufkunu oluşturmaktadır

---

³ Benhabib’e göre, İletişimsel eylem, uzlaşma yönelimli eylem ve rasyonellik temelinde ortaya konulan yeni bir toplumsallaşma tarzı olarak, ilke ve normların kamusal ve sınırlanmamış bir argümantasyon süreçlerinde ortaya konulmasını sağlayacak toplumsal örgütlenme ilkesine karşılık gelmektedir. Ancak, tahakkümden uzak iletişim temelinde oluşturulan söylemsel iradeye bağlı olan bu yeni toplumsal örgütlenme ilkesi, herhangi bir somut toplumsal gelişmeye karşılık gelmeyen varsayımsal bir iddia olarak durmaktadır (Benhabib, 2005: 290).

(Habermas, 2001: 159). Kısaca “ortak durum tanımları hakkında görüşebilmek için önceden yorumlanmış yaşama evrenlerinin ufkundan, eş zamanlı olarak, öznel, nesnel ve özneler arası dünyayla bağlantılı bir durum içinde ilişki kurarlar (Finlayson, 2007: 122). Yaşam dünyasının bu üç boyutu, içinde iletişime geçen bireylerin yararlandığı bilgi ve anlam deposunun etrafı bir çerçevesini sunar. Kültürel *önanlama* zemininin eş zamanlı olarak bu üç dünya ile bağlantılı oluşu, iletişimin dayandığı *zımni* çerçeveyi iletişim bilimlerinde sözü edilen, *alıcı*, *verici* ve *araç* unsurlarının ötesine taşımaktadır: Üç dünyanın idrakiyle hareket eden bireyler tasavvuru, iletişim için ortak mekân, mecra ve araçlar dışında; ortak anlam, sembol ve değerleri de iletişimin asli ögesi olarak tanır. Başka bir ifadeyle ortak anlamlar ve semboller, iletişimin aracı olmanın çok ötesinde, iletişim (communication) kelimesindeki “commun”ü ifade eden, yani yaşam dünyasına sosyal karakter kazandıran unsurlardır. Böylelikle bir araya gelmeyen ve konuşmayan insanların oluşturduğu biraradallığı da bir iletişim ögesi olarak ele almak olanaklı hale gelmektedir. İleride tartışılacağı üzere, siyasal iletişim açısından bu husus son derece önemlidir.

İletişimsel Eylem Işığında Siyasal İletişim

Siyasal iletişime iletişimsel eylem ile yapacağımız teorik müdahalenin, siyasal iletişime kazandırmaya çalışacağımız belli başlı getirilerini sıralamak gerekirse bunlar,

- a) Siyasal iletişimin anlam ufkunu, siyasal aktörlerin seçim faaliyetleri, seçmen ikna stratejileri gibi, mesleki bir çalışma sahasının ötesine taşıyarak; toplumdaki iletişimin tüm siyasal yönlerini siyasal iletişimin konusu olacak şekilde genişletmeyi mümkün kılmayı,
- b) İletişim kavramını, dilsel ve dil-dışı özellikleri, “sezgisel bilgileri” ve somut iletişimsel göstergeleriyle birlikte ele alabilmeyi,
- c) Siyasal iletişimin egemen kullanımında olduğu haliyle, yani stratejik eylemin ve araçsal aklın egemenliğine karşın, yaşam dünyasının ve onun kültürel, törel kazanımlarını güncel siyasal söyleme dâhil edebilme vaadini dillendirmeyi,
- d) Siyasal iletişimde aranması gereken etik donanımı, sadece siyasal üslup, hitabet ve dürüstlükle sınırlı olmayan, iletişimdeki rasyonellik ve geçerlilik

savlarıyla da uyumlu olan bir dil kullanımı halinde yeniden formüle etmeyi,

e) Siyasal iletişimde *eleştirel/anlayıcı* faaliyet ile *stratejik/pragmatik* olanı; diğer yandan rasyonel olanla normatif olanı kaynaştırabilmeyi; bununla ilişkili olarak,

f) Toplumsal yapıyı devam ettiren kültürel arka plan ile onu dönüştürme iddiası taşıyan modern siyasal ideolojiler arasındaki ikiliği aşabilmeyi ve son olarak,

g) iletişimin içinde gerçekleştiği yaşam dünyasını üç katmanlı (öznel, öznel arası ve nesnel dünyalar) olarak tanımlayarak, siyasal iletişim dilinin anlam menziline genişletebilmeyi sağlamasıdır.

Siyasal iletişim çalışmalarının kapsamı, İletişimsel Eylem Kuramı'nın teorik çerçevesine denk düşecek şekilde ele alındığında; toplumdaki iletişim olgusunun siyasal olan tüm yönlerini içerecek şekilde genişletmek mümkündür. Bu sayede öncelikli olarak siyasal iletişimle ilgili olarak bahsettiğimiz anlam kayması ve daralması sorunu aşılabilmektedir. Şöyle ki, ilgili bölümde gösterdiğimiz üzere, siyasal iletişimi somut öğeleri ve işlevleri ile tanımlamak ve onun mesleki ve pragmatik yönlerini bunlarla sınırlamak; bir yandan siyasal iletişim olgusunun sosyal gerçeklikle olan bağlantısını koparmakta, diğer yandan siyasal aktörlerin söyleminin, yaşam dünyasının kültürel diline eklenme ve onu anlama yeteneklerini geri plana itmektedir. İletişimsel eylemin farkındalığına bağlı bir siyasal iletişimci, konuşmacı ve dinleyici arasında ifade edilen ve ifade edilmediği halde paylaşılan anlamların da, yani, dilsel olan ve olmayan iletişim öğelerinin de siyaseten önemini bilecektir. Çünkü amaç, siyasal aktör ve hedef kitle arasındaki iletişimi güçlü ve sağlıklı kılmak olduğunda, söz konusu sezgisel bilgi stoku ve insanları bir araya getiren kültürel bağlantı öğeleri siyasal iletişimde kazanmayı ya da kaybetmeyi belirleyen unsurlar arasında önceliklidir.

Günümüzde siyasal iletişim araştırmaları ve uygulamaları, öne çıkan işlev ve amaçlarıyla birlikte düşünüldüğünde; seçmenler ve siyasal rekabetin tarafları arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Bir anlamda piyasanın sosyal ve kültürel yaşam üzerindeki baskın etkisinin bir izdüşümü olarak siyasal iletişim; siyaseti ve iktidar süreçlerini piyasa mantığına uygun bir

faaliyet alanı olarak algıladığından; bu durum, Habermas'ın belirttiği, yaşam dünyasının sistem tarafından sömürgeleştirilmesinin siyasal iletişim çalışmalarındaki görünür bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasal iletişim baskın biçimiyle, yaşam dünyası ve onun iletişimsel eylem eliyle güçlendirilmesi yerine, sistemin talepleri doğrultusunda bilgi ve uygulamaları hedeflemektedir. Bu haliyle stratejik eylemin ve araçsal aklın egemenliği altında kalmakta; rasyonelliği, iletişimsel akıl ve yaşam dünyası ile buluşturmak yerine, siyasal pragmatik hedeflere giden yoldaki araçsallığa indirgemektedir. Günümüzde yapılan kamuoyu araştırmaları, siyasi pazarlama faaliyetleri, kitle iletişim araçlarının siyasal kullanımı, siyasal imaj ve söylem geliştirme faaliyetleri; bir yandan siyasal iletişimi mesleki bir çalışma sahasının sınırları içinde görmekte; diğer yandan bu faaliyetleri tümüyle stratejik ve araçsal kullanımlarını öne çıkaran faydacı bir mantığa dayandırmaktadır.

İletişimsel eylem ile okunan siyasal iletişim ise, *eleştirel/anlayıcı* bir etkinliği, *stratejik ve pragmatik* olanla bütünleyen bir potansiyeli barındırmaktadır. Amaç, yaşam dünyasının kültürel ve törel arka planını saf ve otantik haliyle savunup kollamaya çalışmaktan ibaret bir siyasal söylem olduğunda; bu çaba özcü, muhafazakâr ve *etnosentrik* bir dairenin dışına çıkamama riski taşımaktadır. Bu da günümüz koşullarında kültürel savunmacılıktan ibaret bir siyasetin, modern dünyaya intibak sağlama kapasitesini zayıf kılmaktadır. Zira yaşam dünyasının otantikliği ve çekiciliği adına sistemin reddedilmesi söylemi, yaşam dünyası için de ciddi bir çözülme riski barındırır. Bunun yerine İletişimsel Eylem, yaşam dünyasının geçmişi ile bugünü; sosyal yapıyı devam ettiren toplumsal ideolojilerle, onu dönüştüren fikirler (ütopya) arasında denge kuran bir siyasal dili ifade etmektedir. Kısaca toplumu sistem karşısında savunmanın yanında, sistemin toplumsal yapıya katacağı enerjiyi de siyasi söylemin diline eklemektedir. Bu, modern siyasal aktörün aynı zamanda *organik* siyasetçi olarak hareket edebilmesinin, yani seçmenle arasındaki *kültürel yabancılaşma* sorununu aşabilmesinin koşullarını da ifade etmektedir.

Siyasal söylemde etik tartışmaları, siyasal iletişim açısından düşünüldüğünde, konuşmacının, vaatlerindeki gerçekçilik, açıklık, dürüstlük vs. konuları ile sınırlandırılmaktadır. Etik kavramına Habermasçı anlamda *geçerlilik savları*, *rasyonellik* ve *normatiflik* temelinde baktığımızda, kavram bundan daha geniş bir anlam ve işlev barındırmaktadır. İletişimsel Eylemin etik çerçevesi, siyasal konuşmacının sözceleminde uyması gereken

kültürel olarak oluşturulmuş normatif ilkeler yanında, içinde ortak olarak hareket ettikleri yaşam dünyasının diline uygun bir retorik kullanılmasını da içermektedir. Zira *geçerlilik iddiaları*, *ideal konuşma durumu* ve *söylem etiği* kavramları birlikte düşünüldüğünde, bunlar iletişimin yasal ve rasyonel yanları olmanın yanında; siyasal konuşmacı ve kitle arasındaki bağlantının etik ve kültürel normlarını da ifade eder. Bu durumda siyasal iletişimde ahlakilik, öznel arası olarak birlikte inşa edilen dünyanın kurallarına uymak kadar, bu dünyanın yeniden üretiminde de önemlidir.

Siyasal iletişimde etkili ve geçerli bir iletişim, konuşmacının üç dünya ile bağlantılı bir dil kullanmasına bağlıdır. Habermas'ın "öznel, öznel arası ve nesnel dünyalar" olarak tanımladığı bu dünyalar, konuşmacının konuşması esnasında aynı anda göndermede bulunması gereken dünyalardır. Bir siyasal aktörün konuşurken, eş zamanlı olarak hem kendisine ait olan *öznel dünyaya*, hem içinde başkalarıyla birlikte yaşadığı *öznel arası dünyaya*, hem de müdahale etmesinin zor olduğu bir gerçeklik alanı olarak *nesnel dünyaya* gönderme yapabilen bir dil kullanması gerekmektedir. Bu durumda etkili bir siyasal iletişimin senkronize şekilde gönderme yapacağı ve barışık olmak durumunda olduğu bu üç dünyanın somut karşılığının belirlenmesi gerekmektedir: **İletişimsel Eylemdeki bu üç dünyanın siyasal iletişimdeki karşılığının, mahalli, milli ve küresel dünyalar olduğu söylenebilir. Günümüz siyasetinde, kazanan söylemin bu üç dünya (öznel/mahalli, öznelarası/milli ve nesnel/küresel) ile barışık bir siyasal dil kullanan aktörlerinki olduğu görüldüğünde bu tespitin geçerliliği kendisini gösterecektir.**

Türkiye'de Siyasal İletişim ve İletişimsel Eylem Kuramı

Habermas'ın İletişimsel Eylem ve İletişimsel Rasyonelite teorileri, modernliğin Aydınlanma'cı ve Batı-merkezli anlayışını temsil ettiği, bu tarihsel gelenekte bir evrensellik varsaydığı gibi gerekçelerle eleştirilmektedir. İletişimsel eylemin, geçerli, meşru ve ideal bir şekilde çizilen resminin, farklı dil kullanımlarını ve alternatif siyasal modernleşme söylemlerini, üniter ve evrensel bir dil adına yok saydığı eleştirileri de söz konusudur. Dilin ve konuşmanın bu ideal biçiminin, olması gereken adına, özellikle batı-dışı siyasal kültürlerin kazanımlarını dikkate almayan bir özellik taşıdığı, dolayısıyla Türkiye'nin özgün siyasal geleneğini ve dilini anlamak ve eleştirmek için geçerli ve meşru standartları ifade edemeyeceği de söylenebilir. Buna ilave olarak, günümüzde yükselen bir teorik iddia

olarak, *alternatif* ve *çoklu* modernlikler anlayışı karşısında Habermasçı modernlik ve siyaset teorisinin evrenselliğinin oldukça tartışma götürür olduğu da söylenecektir. Bu karşı çıkışlardaki teorik gerekçeler son derece makul ve meşru olmakla beraber, tarihsel gelişimi içinde Türkiye'deki siyasal gelişimin temel parametrelerine baktığımızda, bunların büyük oranda – ağırlıklı olarak formel bir özellik taşısa da- batı siyasal gelişimini takip eden bir seyir izlediğini görmekteyiz: Türkiye'de giderek batılı anlamda anayasal bir geleneğin ağır aksak da olsa oluşması, devlet dışında bir siyasal kamunun (19.yüzyıl sonlarında) oluşumu, sivil toplumun aşama aşama batı standartlarına doğru gelişen “evrimi”, siyasetin devlet-dışı bir alanda ve devlete tazyik yapan halleriyle toplumsallaşması, daha 19. yüzyıl sonunda başlayan liberalizm ve demokrasi tartışmalarının olgunlaşmış olması, kitle iletişim araçlarının ve genel eğitimin gelişiminin toplumdaki “kamusal savlama praksi”ni etkilemesi, kentleşmenin siyasal toplumsallaşmaya olan katkısı gibi gelişmeler, tartışmaya yer bırakmayacak şekilde siyasal modernleşmenin göstergeleridirler. Burada mesele neyin *özgün* neyin *evrensel* özellik taşıdığı meselesidir. Türkiye'de oturmuş bir parlamenter rejimin varlığı, seçim sisteminin yasal ve meşru özelliği, siyasal tartışmanın özgür ve açık şekilde yapılabilir oluşu, yurttaşların siyasal iletişimde aktif olabilmeleri ve genel olarak Türkiye'de demokrasinin asgari koşullarının varlığı ve hepsinden önemlisi, Türkiye'de siyasal iletişim profesyonellerinin Türk demokrasinin tüm bu alt yapı unsurlarının varlığı sayesinde faaliyet gösteriyor olabilmeleri, siyasal iletişimde Habermas'tan faydalanmayı anlamlı ve faydalı kılmaktadır.

Diğer yandan, bu araştırma, İletişimsel Eylem Kuramı'nı evrensel ve tek geçerli bir model olarak ele alıp, onu Türkiye'nin siyasi kültürünü yargılamakta bir ölçme ve değerlendirme standardı olarak kullanmak amacını taşımamaktadır. Amaç, Habermas'ın modelini, Türkiye'de son derece sorunlu olan siyasal dilin gramerindeki aksaklıkları tespit edebilmek adına; yargılayıcı olmaktan farklı olarak, anlamayı mümkün kılan bir karşılaştırma modeli olarak kullanmaktır. Bu amaçla Habermas'tan Türkiye'de siyasal iletişim için bir çerçeve belirlemek ve Türkiye'de güncel siyasal söylemin güçlü ve zayıf yönleri hakkında çıkarım yapabilmek için yararlanılmıştır. İletişimsel eylemin “evrenselliği” ile Türkiye'deki siyasal kültürün dilinin “özgünlüğü” arasındaki farkı bir çelişki olarak görmek yerine, bu ikisi arasında yapılacak bir “çifte yorumsamanın” üretkenliğine bağlı bir analizin verimli sonuçlar doğuracağı açıktır. Bu yaklaşım aynı zamanda “alternatif” ve “çoklu” modernlikler iddialarına haklılık katan ve

bu iddialar adına yeni bir ufuk açmaya hizmet edebilen bir analiz olarak görülebilir.

Türkiye’de Siyasal İletişim İçin Bir Çerçeve Önerisi

İletişimsel Eylem Kuramı, Türkiye’de siyasal iletişim süreçleriyle yüzleştirildiğinde, kuramın evrenselliğinin hangi anlamda söz konusu edilebileceğini gösterdikten sonra, Türk siyasi kültürünün ve siyasal iletişimin toplumsal karakterinin özgün yanlarını göstermek ve bunları iletişimsel eylem eliyle değerlendirmek gerekmektedir. Zira Habermas’ın modelinin Türkiye’ye uyarlanması, iletişimsel eylem kuramının temel kavramlarının Türkiye’deki siyasal olguların -yorumsal, ama keyfi olmayan- karşılığını tanımlayarak başlamayı gerektirir. Başka bir ifadeyle, Türkiye’de siyasal iletişimin temel meseleleri hakkında çalışırken İletişimsel Eylem Kuramı’ndan analitik ve metodolojik olarak yararlanmanın ana hatlarını ortaya koyabilmek ve böylelikle çerçeve sorununu gidermek gerekmektedir.

Bu amaçla, Türkiye’de siyasal iletişim alanının belirlenmesinde üç önemli yapısal özelliğin bilinmesi gerekmektedir. Bunlardan *birincisi*, “Habermas’ın kamusalite teorisi ışığında, Türkiye’de anayasal devletin burjuva hukuk devletine dönüşmemesinin sebebi olarak, onu böyle bir dönüşüme sevk edecek devlet dışı faktörlerin, yani burjuva siyasal kamusunun gelişmemiş olması” (Yavuz, 1998: 6). *İkincisi*, Türkiye’de sivil toplum zayıflığı (Mardin, 1990) yanında, var olanın da dinsellik faktörü ekseninde sosyo-kültürel kamplara bölünmüş durumda (Kalaycıoğlu,1997) oluşu. *Üçüncüsü*, Türkiye’de modern siyasal ideolojilerin ve hatta çoğu siyasal partinin tarihsel ve sosyolojik olarak tanımlanabilir bir sosyal tabanının olmayışıdır (Tahir, 1992).

Tüm bu çerçeve ışığında baktığımızda Türkiye’de siyasal iletişimin taraflarını ve birbirlerine karşı olan pozisyonlarını belirlemek meselesinde, sanılanın aksine Habermas’ı devreye sokmak daha anlamlıdır: Birinci ve ikinci meseleye, yani burjuva siyasal kamusunun ve sivil toplumun Türkiye’deki gelişmemişliğine baktığımızda; Habermas, sivil toplumsal iktidarın, yönetsel iktidarı ikame etmeyen, sadece onu etkileyen iletişimsel bir iktidar ürettiğini ve bu etkinin meşruiyet sağlama ve meşruiyetten yoksun bırakma ile sınırlı olduğunu (Habermas, 1999: 50) belirtmektedir. Türkiye’de yüz yılı aşkın bir süredir devlet-dışı toplumsal yaşamda siyasete

ve siyasal süreçlere bu anlamda tesir eden bir siyasal kamunun varlığı ve söz konusu meşruiyeti belirleme etkisi vardır. Farklı olan şey, örgütlü bir şekilde ve blok halinde devlet-dışı alanda faaliyet gösteren sivil, siyasal yapıların zayıflığıdır. Ancak (kültürel) yaşam dünyasının siyasal toplumu da içerdiğini düşündüğümüzde, Türkiye’de yaşam dünyasının, bir araya gelmeyen insanların oluşturduğu türden bir biraradalıktan oluştuğunu görüyoruz. Bu türden bir birliktelik, sivil toplumsal olandan farklı ama ondan daha az olmayan bir siyasal etkiye çoğu durumda sahiptir. Bu birlikteliği sağlayan şey siyasal iletişimin burada ele alınan biçiminden, yani siyasal iletişimin tüm sosyal yaşam dâhilinde gerçekleşen ve iletişimin dilsel ve dil-dışı biçimlerinin, “sezgisel bilgi deposunun” ve kültürel kodların yapılaşmasıyla oluşan şekilden başkası değildir. Burjuva siyasal kamusunun yokluğu meselesi bu bağlamda belirleyici olamaz. Zira Türkiye’de siyaset kurumunun ve siyasal erklerin dışında cereyan eden, ama siyasete belirleyici oranda etki eden sosyal hareketlerin kültürel donanımı, başlı başına siyasal toplumsallaşma yanı sıra siyasal iletişimin de alternatif çerçevesini oluşturmaktadırlar. Sivil toplumun ve kamusal alanın gelişmemişliğini ikame eden bu *zımni siyasal kamu*, yakın tarihte Türkiye’de siyasal tabloyu belirleyen aktör olmuştur.

Bu durum, Türkiye’de siyasal partilerin ve siyasal ideolojilerin belli bir sosyal tabanının olmadığı tespitinin de yüzeysel bir gözlemden ileri geldiğini göstermektedir. Zira ideoloji kavramı hakkında yapılan birçok araştırma göstermektedir ki, (siyasal) ideoloji kavramının, modern, doktriner, pragmatik ve *ütopya* içeren türlerinden başka biçimleri de vardır.⁴ Ve bu türden yani, kültürel anlamlar, semboller ve kolektif temsiller, kısaca yaşam dünyasını kuran kültürel kodlar; kelimenin her anlamında siyasal ve bir o kadar da ideolojik anlam ve işlev barındırmaktadırlar. Dahası, Türkiye’de siyasal bölünmeyi ve siyasal

---

⁴Roland Barthes (1993), metinler hakkında yaptığı çalışmalarda, bir metnin *yan anlamlar ve düz anlamlar* barındırdığını belirtmektedir. Yan anlamlar genellikle düz anlamı ve ideolojiyi görünmez kılabilmektedir. Toplumsal dünyayı bir metin olarak ele aldığımızda dil ve semboller genellikle yan anlam barındıran özellikleri ile barındırdıkları siyasal ve siyasal-ideolojik (düz) anlamları görmemizi zorlaştırırlar. Barthes’e göre düz anlama yaslanan yan anlamları bir bütünlük içinde görmek gerekmektedir. Burada sözü edilen ‘siyaset dışı siyasal anlamlar’ tam da böylelikle siyasete yaslanarak siyasallaşan anlamlardır.

Ayrıca günümüzde siyasal olanla ilişkili olarak neyin yan (tali),neyin düz anlam taşıdığı da belirsizleşmekte, hemen hem her kamusal mesele siyasallaşmış bulunmaktadır. George Yudice (1995: 1-25)’ in belirttiği gibi, “özellikle 1990’lardan itibaren, ideolojik yönelimi ne olursa olsun, ortaya atılan her mesele tüketime dönük tarzda siyasallaşmıştır: ırkçılık, cinsiyetçilik ya da homofobi karşıtlığından evanjelizme, kürtaj karşıtlığına kadar her mesele”. Günümüz Türkiye’sinde benzer şekilde bir arada yaşamanın ortak bölenleri olan; genelde kültürel, dinsel, etnik ve cinsel ve hatta gündelik yaşamdaki tutumlara kadar her meselenin siyasallaştırıldığını görmekteyiz.

pozisyonların tahkimini belirleyen şeyin (sınıf ve parti temelli tabakalaşma ve farklılaşma eksenine göre oluşan Batı'dan farklı olarak) kültürel kodlara göre şekillenen yaşam dünyaları olduğu muhakkaktır. Çünkü kültür olgusu, iyi bilindiği üzere, Türkiye'de son derece siyasal özellik taşımaktadır.

Bu bağlamda Türkiye'de yaşam dünyasını ve onun ideolojik karakterini, bu haliyle muhatap alan bir siyasal iletişim perspektifi son derece önemlidir. Kısacası siyasal partiler ve siyasal iletişim profesyonelleri, etkili ve geçerli bir iletişim için, sendika, dernek, medya ve sermaye grupları yanında, siyasal parti ile seçmenlerini bağlayan, sembolik dünyaya da odaklanmalıdırlar. Zira Türkiye'de iktidar yolunu döşeyen taşlar, aynı zamanda bu sembolik dünyayı inşa eden kültürel sembollerdir.

Türkiye'de siyasal alanda rekabet eden aktörler ile seçmen kitleleri arasındaki iletişimin, iletişimsel eylemce belirlenen siyasal iletişim çerçevesini çizmek, durumun somut örnekleri üzerine tutulan bir projeksiyon ile yapılırsa daha aydınlatıcı olacaktır.

Bir Araya Gelmeyenlerin Birlikteliği Olarak Siyasal İletişim: Adalet ve Kalkınma Partisi ve Seçim Başarıları Örneği

Henüz programının ve tüzüğünün oluşmadığı ve seçimlere girmediği bir dönemde, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002 seçimleri öncesinde yapılan kamuoyu yoklamalarında yüzde otuz civarında bir oy potansiyeli ile siyaset hayatına girişini, siyasal iletişim çalışmalarında egemen yaklaşım olan "seçim iletişimi", "seçmen ikna stratejileri" ile açıklamak mümkün değildir. Zira siyasal iletişim çalışmalarının genel izleği açısından seçmen ve parti arasında önce bir iletişim olmalıdır. Öyleyse iletişim için gerekli olan verili bir seçmen grubu ile tarihi ve tüzel yapısı olan bir parti ortada yokken bu buluşmayı sağlayan şey nedir? Buna cevap verebilmek için öncelikle AK Parti'nin sadece bir siyasal parti olmadığı, daha çok bir toplumsal hareket olduğu bilinmelidir. Bu özelliği ile AK Parti, Türkiye siyasetinde "önce parti kurulsun sonra seçmen buluruz" geleneğinden farklı olarak, sınırları kültürel ve sosyal anlamlarla çizilen bir yaşam dünyasının aktörlerinin devlet dışı alanda örgütlenerek siyaset alanına girişine bir örnektir. Bu özelliği ile AK Parti, Türk siyasetinin yukarıda belirtilen üç yapısal özelliğinin daha titiz bir şekilde belirlenmesine vesile olmaktadır. Bu bölümün amacı -değer biçici bir analizden tamamen farklı olarak-, Ak

Parti'yi siyasal iletişim bakımından güçlü kılan özelliğın anlaşılmasında İletişimsel Eylem'den yararlanmaktır.

AK Parti konusunu iletişimle ilgili kavramlarla ve Habermas'la açıklamayı önermek ilk bakışta çok sorunlu görünebilir. Parlak seçim başarılarına imza atmakla beraber, AK Parti'nin söyleminin Habermasçı ilkelere oldukça uzak kaldığı ve bir dizi söylem ve üslup hatası içerdiği de söylenebilecektir. Dahası, Türkiye'de modernleşmenin/sekülerleşmenin 'başarısızlığının' sonucu olarak gösterilen AK Parti'nin yükselişini, modernitenin/sekülerliğin 'peygamberi' Habermas'ın teorisi ile açıklamak tuhaf görülecektir. Ama konu Türkiye'deki gibi bir "yaşam dünyası" ve onun dilinin siyasal alanda temsili ve güçlenmesi olduğunda, AK Parti'yi Habermas ile 'test etmenin' 'ironisi', olan bitenin siyasal iletişimin önemli ilkelerinin geçerliliğini göstermenin haklılığının gerisinde kalacaktır.

İletişimsel eylem, siyasal iletişimi sosyal gerçeklikle daha anlamlı şekilde buluşturmak için kullanıldığında, yaşam dünyasının aktörleri ile siyasal aktörlerin söylemi arasında (sözel) iletişimden öte, kültürel ve simbiyotik mütakabiliyetin ne denli önemli olduğu önemlidir. Dolayısıyla AK Parti'nin seçmenleriyle olan iletişiminde sözelleşmemiş ortak anlamlarının gücü eliyle, yaşam dünyasının siyasete ve oradan da iktidara ulaşan şeklini görmekteyiz.

Şerif Mardin'in tüm çalışmaları, esasında bir yönüyle AK Parti'yi yaratan tarihsel sosyolojik arka planın dilini ve ideolojisini analiz etmektedir denebilir. Bu sosyolojik analiz gücü yüksek metinlere topluca bakıldığında, Anadolu coğrafyasında tüm modernleşme süreci boyunca bu süreçten etkilenen ve de ona girdiler sunan dinsel ve kültürel öğelerin, çok etkili bir iletişim şebekesinden ve paylaşımdan beslendiklerini görmek mümkündür. Dinsel ve geleneksel olan bu paylaşım ve iletişim ağının etkinliği, bu ağın içinde dolaşıma sokulan ideolojinin temel bir özelliği bilinmeksizin anlaşılabilir. Mardin bu türden bir ideolojiyi, pragmatik, doktriner ve resmi olan ideolojilerden farklı olarak tanımlar. Manheimci anlamda *Ütopya*'dan farklı olarak bu ideoloji, Mardin'in ifadesiyle *yumuşak* ideolojidir (Mardin, 1997). Bu tanım başka bir yazısında (2005: 31) karşımıza "zımni anlayışlar" ve "ifade edilmeyen ama paylaşılan anlamlar olarak çıkar. Bu ideolojiyi Mardin (2005), toplumun kültürel bagajında hazır olarak bulunan ve üyelerin yaşamlarında kendileri için kılavuz işlevi gören, bir konuda anlaşmak için konuşmanın bile pek gerekmediği "sözelleşmemiş

bilgi depoları” olarak tanımlar. Bu tip bir ideoloji, Habermas’ın belirttiği, “yaşam dünyası üyelerinin iletişimde geçerli olan “sezgisel bilgi deposu”dur. Buradan yola çıkarak söz konusu simbiyozu ifade eden şey olarak communication’daki *commun*’ün dilsel/ideolojik bir dünya olduğu ve siyasal iletişim açısından belirleyici olduğu söylenebilir. Bu bakımdan R.T. Erdoğan’ın balkon konuşmasında “aziz milletim” derken, bu kelimeyi kullanan diğer siyasi liderlerin telaffuzundan farklı olarak, bu kelimenin başbakanın ağzından çıkan halinin anlam ve iletim gücünün daha güçlü ve yoğun olması, başbakanın iyi bir hatip olmasıyla değil, söz konusu simbiyozun gücüyle açıklanabilir. Kelime aracılığıyla, mesajın leticisi ve alıcıları arasında kurulan semiyotik ve duygusal bağın oluşturduğu *commun*’ün, yani, mesajın lafzından çok içeriğinin, yani paylaşılan “*zımnî anlamların, yumuşak ideolojilerin ve sözleşmemiş bilgi dağarcığının*” siyasal iletişimde ne kadar önemli olduğunu yanında, Başbakanın neden seçmeni daha fazla etkilediğini de açıklamaktadır.

Siyasal iletişimde bu semiyotik mütakabiliyet ilkesi, Habermas’ın geçerlilik iddiaları, ideal konuşma durumu ve söylem etiği kavramlarında söz konusu edilen ilkeler ışığında anlaşılabilir. Çünkü bu ilkeler kendilerinden menkul bir geçerliliği ve soyutluğu ifade etmekten ziyade, söylemin yaşam dünyası ile olan kültürel ve normatif bağlantısını kurmak içindir. Kısaca belirtmek gerekirse, geçerli ve etkili konuşmanın rasyonelliği de, etik donanımı da, kendisini ancak yaşam dünyası ile kurduğu ilişkiye bağlı olarak meşrulaştırabilir.⁵ Habermas’a göre *ideal söz toplulukları*’nın sahip olduğu *ideal konuşma durumu* için geçerli iletişimin düzlemi budur. Başka bir ifadeyle iletilen mesajın gücü ve etkisi bir yandan taşıdığı anlam yoğunluğuna, diğer yandan üç dünyada da bir karşılığının olmasına bağlıdır. Bu üç dünyanın *öznel, öznel arası ve nesnel* dünyalar olduğu, siyasal iletişim açısından da bunların karşılığının *mahalli, milli ve küresel* dünyalar olması gerektiğini belirtmiştik.

Bu bakımdan mahalli kültür ve anlam sisteminin AK Parti’nin *öznel* dünyasına denk gelmesi, diğer yandan bu söylemin sadece parti sempatanlarının anlam ufkunun ötesine sıçrayan ve paylaşılan kültürel kodların *öznel arası* dünyası olarak millileşmesi ve son olarak ulus aşırı

---

⁵ Burada Habermas’ın “iletişimsel rasyonallite” ve “söylem etiği” kavramlarının güncel Türk siyasetinde ve siyasal iletişimde meşruiyet sağlama ve meşruiyetten yoksun bırakma açısından değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Ancak bu girişim, çalışmayı çok fazla uzatacağı için başka bir araştırmanın konusu olması gerekmektedir. Zira bu bölümde gösterilmeye çalışılan temel mesele, İletişimsel eylemin taşıdığı iktidarın, yaşam dünyasından taşarak partileşmesinin siyasal iletişim açısından bir değerlendirmesini yapmaktır.

çevrelerle kurulan fiili ve pragmatik ittifak ilişkilerinin küresel (nesnel) dünyaya uygun şekilde işleyen mekanizmasının oluşturduğu üçlü terkip, AK Parti'nin gücünün esasını oluşturmaktadır. Burada Mardin'in ağırlık verdiği *öznal/mahalli* boyuta bağlı değerlendirmenin yetersiz kaldığı, AK Parti'nin mesajının anlam içeriğinde ve menzilinde (öznal/mahalli alanın dışında) bu üç dünyaya da eşit derecede bir gönderim potansiyeli olduğu belirtilmelidir. Şöyle ki, AK Parti üzerine yapılan değerlendirmeler, Mardin'de (2005) de görüldüğü gibi, parti ideolojisinin ve söyleminin genelde AK Parti'nin içinden çıktığı çevrenin mahalli (öznal) değerlerini ve dilini yansıtmayı, dolayısıyla bir çeşit "mahalle ideolojisi"nin merkezi ele geçirmesi tespiti üzerinde yoğunlaşmaktadır. Oysa bu değerlendirmelerde söz konusu dilin güncel halinin mahalli olanı aşan özelliği görülmemektedir. AK Parti, sadece bir siyasal parti olmayıp, aynı zamanda bir sosyal hareket özelliği de taşıdığından, mesajında her zaman mahalli değerleri yedeğine almak suretiyle millileşen (toplumsallaşan) bir kitle hareketinin dili ve üslubu bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle olan şey, mahalli olanın millileşmesinden daha fazla şekilde milli kavramının Türk modernleşirmecilerinin soyut ve müphem kullanımından farklı olarak, kültürel ve sosyal olarak gerçeklik kazanmasıdır. Diğer yandan bu özelliği sayesinde AK Parti, Türkiye'de ilk kez "milli menfaate ters" olduğu düşünülen ve ülkeyi "dış odakların çıkarına peşkeş çekme" olarak sunulan Kıbrıs, AB ile ilişkiler, BOP, Kürt sorunu gibi konularda, milli ve muhafazakâr duyarlılığı yüksek halk kitlelerinden destek alabilmiştir. Bu durumun açıklaması, AK Parti'nin *öznal/mahalli*, *özneler arası/milli* ve *nesnel/küresel* dünyalara eş zamanlı olarak hitap eden bir dili kullanabilen bir parti olmasıdır. AK Parti'nin söylemi ile ilk kez bir siyasal mesajın eş zamanlı olarak hem 'esnaf-yeniçeri-ulema' kültürünün uzantısı olan Anadolu sermayedarının yaşamında, hem New Yorklu bir borsa 'simsarın' pragmatik dünyasında, hem Milli Görüş algısına sahip bir cemaat mensubunun *mahallesinde*, hem de Gazze'de yardım bekleyen bir Filistinlinin duygu dünyasında karşılık bulabildiği görülmektedir.⁶

---

⁶ Diğer yandan bu üç dünya ilkesini, Türkiye'deki müesses siyasetin temsilcisi olan diğer partileri değerlendirirken kullandığımızda, her birinin bu üç dünyadan birine ağırlık verdiklerini gözlemlemekteyiz. CHP ve MHP'nin milliyetçilik algılarında genel olarak benzeşen temel bir eğilimin varlığı olarak özneler arası/milli dünyanın baskın olması; BDP hareketinin de her ne kadar parti ötesi bir toplumsal hareket özelliği taşımakla beraber etnik bir çerçeveye denk düşen öznal/mahalli bir dünyadan çıkamaması; solun ise bu ülkenin mahalli ve milli dinamiklerinin özgünlüğünü boşlayan ve olan biteni sürekli olarak "emperyalizm", "kapitalizm" ve "Dünya ekonomi-sistem" modeli gibi, nesnel/küresel dünyanın Türkiye'deki yansıması olarak görmesi; bu partilerin (üç) dünya ve dolayısıyla Dünya algılarının göstergesidir. Bu algı, beraberinde söz konusu partilerin sadece (ait oldukları) dünyanın diliyle konuşmalarına neden olmaktadır.

Habermas'ın (kültürel) yaşam dünyası ile (kapitalist ekonomiyi ve devlet aygıtını ifade eden) sistem arasında kurduğu teorik uzlaş, AK Parti siyasetinde bir şekilde pratik karşılık bulmaktadır. Şöyle ki, Habermas, yaşam dünyasının toplumsallığını güçlü kılmak için sistemi tümüyle ilga etmek yerine, sistemin enerjisini ve stratejik eylemini yaşam dünyasına da kazandırmayı dile getirmektedir. AK Parti'nin öznel/mahalli arka planı olan kendi yaşam dünyasını sistemin stratejik araçlarıyla donattığı (devletleştigi), bunu yaparken kültürel muhafazakarlığı elden bırakmadığı görülmektedir. Bu sayede kapsamlı, yapısal reformlar, hatta temel dönüşümler gerçekleştirebilmek için bir yandan *üç dünyaya* hitap eden bir dil kullanmak, diğer yandan da *stratejik* ve *arçasal* olanla, *iletişimsel* olanı uzlaştırmak mümkün olabilmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada siyasal iletişim, iletişimsel eylemden esinlenerek üç düzeyde değerlendirilmeye çalışılmıştır. *Birincisi*, toplumsal yaşamın devlet dışı ve hatta 'siyaset dışı' pratiklerinin taşıdığı siyasal ve ideolojik anlamları siyasal iletişimin asli unsuru halinde yeniden tanımlamak; *ikincisi*, siyasal aktörler ya da siyasal aktörlerle seçmen kitlesi arasındaki iletişimin gölgesinde kalan bu siyasal iletişim boyutunu, devlet ve toplum arasındaki uzlaşmanın iletişimsel ve siyasal imkanları olarak görünür kılmak; *üçüncüsü*, Türkiye'de uzunca bir süre modern siyasetin yitik nesnesi konumunda olmakla beraber, gerçek siyasal potansiyel taşıyan kültürel ve sembolik alanın aktörlerinin, siyasete aktif katılımının eleştirel/anlayıcı ve pragmatik çerçevesini sunmaktır.

Modern siyasetin en büyük ironisi, insanların aralarında tarihsel olarak kurulu bulunan gerçek sosyal ve kültürel bağları tali konuma iterek, bunların yerine sentetik ve kurgusal bağları yerleştirmeye çalışmasıdır. Bu durum özellikle Türkiye gibi modernleşmeyi uluslaşma süreci olarak yaşayan toplumlar için daha fazla geçerlidir. Avrupa modernleşmesi sürecinde, adına ister *volkgeist* (halk tını), ister *gemeinschaft* (cemaat), ister *genel irade*, ister *yaşam dünyası* densin, sosyo-kültürel hayat, modern ulus-toplum kavramı ile bir şekilde süreklilik ilişkisi içinde olagelmıştır. Türkiye'nin modernleşme süreci ise, Gökalp'ın "*yeni aile, yeni estetik, yeni*

felsefe, yeni ahlak, yeni hukuk, yeni siyaset"⁷ idealarından ilham alan yeni bir ulus yaratma süreci olarak radikal bir kültürel kopuşu hedeflemektedir. Siyaset kurumu da bu bakımdan modernleşme sürecinde bir "tarihsel gecikmişliğin" telafisi adına, toplumu özellikle kültürel boyutuyla birlikte yeniden dizayn etmek işlevi ile tanımlanır hale gelmektedir. Diğer taraftan ihmal edilen sosyo-kültürel boyutu modern ulus ideasına karşı öne çıkarmaya yönelik kültüralist yönelimler ise, yerelci ve özcü yaklaşımları ile modern, küresel sisteme intibak kapasitesi geliştirmekte ve anlamakta sorunlar yaşamaktadırlar. Bu da modernist siyaset ile sosyo-kültürel yaşam arasındaki iletişimi tek yönlü hale getirmekte, dolayısıyla bu ikisi arasındaki yüzleşme Habermas'ın tabiriyle *tahrif edilmiş iletişim*'den oluşan bir ilişki biçimini almaktadır. Siyasal iletişimdeki egemen yaklaşım olan "ikna" ve "halkla ilişkiler" mantığı, bu kopukluğun sorumlusu olan tarafları "stratejik iletişim"e göre davranmaya iterek kopukluğun devamına neden olmaktadır.

Habermas'ın yaşam dünyası ve sistem arasında kurduğu denge, bir yönüyle modern dünyadaki temel gerilimlere sebep olan iki boyutlu gerçeklik (geçmiş-bugün, kültür-ekonomi, cemaat-toplum, gelenek-modernlik) arasındaki süreklilik ve yeniliği sentezlemekte, diğer yandan bu iki boyut arasındaki yüzleşmeyi ve uzlaşmayı mümkün kılacak açılımlar sunmaktadır. İletişimsel eylem kuramı ile desteklenen siyasal iletişim, bu ikilikleri aşmakta ve dolayısıyla bir yandan demokratik ve halk iradesine bağlı bir siyasal iletişim sürecinin imkânlarını gösterebilmekte, diğer yandan sistemin enerjik araçları ile donanan yaşam dünyasının modern dünyada kendisini daha güçlü ve etkili kılmasına katkı sunabilmektedir.

Türkiye'de iletişimsel eylemin kavramsallığıyla işleyen bir siyasal iletişim incelemesi, devlet ve toplum arasındaki tarihsel ikiliği ve gerilimi uzlaştıracak yeni siyasal iletişim kanallarının görünür olmasını sağlayacak bir işlevselliği ihtiva etmektedir. İletişimsel eylem, Türkiye'de toplumun kültürel bagajında bulunan sembolik ve kültürel ideolojiler ile siyaset kurumunun temsil ettiği öncü ve dönüştürücü ideolojiler arasında bir diyalogu ve uzlaşmayı mümkün kılan bir çerçeve sunmaktadır. Siyasal iletişimi bu haliyle ele almak, kültürel yaşam dünyasına uyan ve onu gerektiğinde dönüştüren irade arasındaki yabancılaşmayı gidermeye de

---

⁷Gökalp düşüncesinden beslenen cumhuriyetçi fikirlerin yenilikçi ve kopuşçu özelliklerinin Gökalp'ın bu kavramları üzerinden yapılan ayrıntılı bir incelemesi için, bkz. Zafer TOPRAK, "Osmanlı'da Toplumbilimin Doğuşu", Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce Cilt 1, ss. 314.

yarayacaktır. Tüm bunlar, siyasal iletişimi daha esaslı ve toplum merkezli bir mecraya oturarak yapılmalıdır. Bu da iletişim kavramını, Kartezyen anlamda özne-nesne ayırımına oturtan bir düzlemde alıp, iletişimi mütakabiliyet ve simbiyoz düzeyinde tanımlayan bir siyasal pratiğe dönüştürülerek yapılabilir.

Bu yaklaşımın Türkiye siyaseti açısından önemi, Türkiye’de siyasal farklılaşmanın ve rekabetin yaşam dünyalarını belirleyen kültürel algı ve pratikler şeklindeki biçiminin, partiler üzerinden yapılan biçiminden daha baskın olmasıdır. Zira partiler arasındaki rekabette kazanmayı ya da kaybetmeyi belirleyen temel unsur, yaşam dünyasının siyasal karakterinin, örgütlü, formel ve tüzel siyaset üzerindeki belirleyiciliğidir. AK Parti’nin seçim başarıları, ‘siyaset dışı’ iletişimsel unsurların ne denli siyasal işlev yerine getirdiğini ve bunların siyasal iletişimin burada ele alınan biçimi açısından ne denli önemli olduğunu göstermesi bakımından önemli bir örnektir. Zira AK Parti örneği, yaşam dünyasını paylaşan ve aralarında sivil toplumsal ya da örgütlü bir iletişimin ve birlikteliğin olmadığı sosyal grupların birlikteliğini sağlayan simbiyotik iletişim şebekesinin, aynı zamanda siyasal iletişimin önemli bir yüzünü oluşturduğunu göstermektedir. Bu, basitçe halkın kültürel değerleri ile barışık olan, *organik* siyasetçinin söyleminin kazanacağı şeklinde ifade edilemez bir durumdur: Olan şey, Habermasçı anlamda, bir taraftan söz konusu kültürel değerlere ve yaşam dünyasına -uyumlu olmakla yetinmeyen- *tekabül* eden bir dilin ve bu dili küresel ve ulusal egemenlik sisteminin araçları ile güçlendiren *öznesiz ama iddialı* bir iletişimin kazanmasıdır.

Summary

Habermas’ Theory of Communicative Action is a study that discusses social sciences in terms of linguistic and communicative concepts. According to Habermas, as social world is, in a way, linguistic organization of society, social sphere carry the traces of linguistic logic; namely rules of social activities can be the same as the rules of linguistics. Equalization of communication’s rules and social/political activities’ rules means equalization of valid and effective action with a valid and effective speech. But as intercourse and communicative action’s dimensions are closely connected to “life-world”, linguistics analysis should be done in a socio-linguistics manner.

As a result of today's public and social life's gradually diversified and complex structure, social activities became more communicative and communicative practices became more political. Some factors that accelerated this situation are closeness of different social structures, changing time and place concepts, increasing urbanization, increasing new media usage together with the increasing globalization. Surely these changes in social life affect methodological and theoretical approaches in social sciences. Currently, Political communication is moving from political area to social area and Theory of Communicative Action is moving one step forward by submitting data to law, linguistics, and communicative sciences besides discussions in political sciences. Common evaluation of Habermas' concept of communication, which moves the concept of communication into the area of social sciences, and the theory of political communication, which started to become more popular recently, will enable productive analysis that will ensure adaptation during these changes. In addition to this, suggesting the same method and principles for political communication as an equivalent to Theory of Communicative Action as a method and principle in social sciences and social life, will not only contribute in terms of social sciences but also will serve as a controller and stimulator for political processes and interventions whose aim is to affect our lives.

The study deals with political communication on three levels with the inspiration from communicative action. *Firstly*; redefining political and ideological meanings and practices of social life, that are non-state and even "non-political", as political communications' main constituents. *Secondly*; making this political communication dimension, that is under the shadow of political actors and communication between them and electorate, usable as communicative and political negotiation opportunities between state and society. *Thirdly*; there are some actors that have significant potential in politics but do not participate actively in action. It is important to enable them take active participation in politics. Some of the main returns of these theoretic interventions by communicative action to political communication are: a) transcending the meaning of political communication beyond professional practice fields such as political actors' election activities and electorate persuasion strategies, and expanding the meaning of all political aspects in such a way that they become subjects of political communication, b) Discussing the concept of communication with linguistic, non-linguistic aspects, "intuitional information" and physical communicative indicators, c) expressing political communication as the way it is mostly used: the

promise of adding life-world and its cultural, moral profits into the modern political discourse despite the new strategic actions and instrumental rationale, d) reformulating ethical equipments that should be found in political communication: not limited with political style, rhetoric and honesty; in harmony with rationality in communication and validity in argument, e) ensuring critical/receptive action and strategic/pragmatic style in political communication besides integrating what is rational and normative; relatively f) overcoming the duality between cultural background and modern political ideologies that pretend to convert it; finally g) defining the life world in three layers (subjective, intersubjective, and objective worlds) through broadening the meaning of political communication.

This study defines the concept of political communication's functions in terms of Habermans' ideas on the basis of "social state agreement". Besides that, the study presents a perspective by presenting political communication's socio-cultural resources. In Turkey, cultural life's politic aspects, which penetrated into the system by structuring, are accepted to be outside the established politic norms. Habermans' theme of *life world and structure* agreement is used while discussing the manners of culture on the basis of this fact. In order to do this, some widely used concepts of communication and ideology, which seems to have no relation with politics, should be analyzed and their political importance should be shown. As Habermans showed, different from executive power, social society and life world power involves a communicational power. Communicational power fulfills the duty of ensuring legitimacy against executive power. This study aims at showing the significance of power and ideology in terms of political communication. On the other hand, the study discusses the aspects of the tension between system and life world in Turkey and political choices offered as a result of this discussion. These discussions and results are presented in the frame of political communication's pragmatic and receptive aspects. The capacity of communicative action that brings receptive, critical and pragmatic principles to political communication is used in evaluating symbolic and cultural life world's potential that presents a highly political and political communicational aspect in Turkey.

Kaynaklar

- ATABEK, Ü. (1999) “Akademik İlgi Alanı Olarak Siyasal İletişim”, *İletişim Dergisi*, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, Sayı.3, Ankara.
- BARTHES, R. (1993) *Göstergebilimsel Serüven*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- BENHABİB, S. (2005) *Eleştiri, Norm ve Ütopya*, Çev. İsmet Tekerek, İletişim Yayınları.
- BİNARK, M. (1994) “Acaba Türkiye’de Siyasal İletişimi Nasıl Yeniden Keşfedebiliriz Üzerine Karınca Kararınca Bir Deneme”, *İletişim Dergisi*, Sayı, 1-2, Ankara.
- COLES, R. (1992) *Communicative Action & Dialogical Ethics: Habermas & Foucault*, Polity, Volume. 25, Number. 1 (Autumn).
- COŞKUN, S. (2010) “Jürgen Habermas’ın Söylem Etiği Kuramında Ahlak Yargılarının Oluşumu ve Temellendirilmesi Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara.
- DEFLEM, M. (1996) “Introduction: Law in Habermas’s Theory of Communicative Action”, *In: Habermas, Modernity and Law*, edited by. Mathieu Deflem, London.
- ERDOĞAN, İ. (1997) *İletişim Egemenlik ve Mücadeleye Giriş*, İmge Kitabevi, Ankara.
- FINLAYSON, James G. (2007) *Habermas*, Çev. Talat Kılıç, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- FISKE, J. (2003) *İletişim Çalışmalarına Giriş*, Çev. Süleyman İrvan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- HABERMAS, J. (1996) *Between Facts and Norms, Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*, translated by William Rehg, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- HABERMAS, J. (1998) *Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine*, Çev. Mustafa Tüzel, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.
- HABERMAS, J. (1999) *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, Çev. Tanıl Bora, Mithat Sancar, İletişim yayınları, İstanbul.
- HABERMAS, J. (2001) *İletişimsel Eylem Kuramı*, Çev. Mustafa Tüzel, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.
- KALAYCIOĞLU, E. (1997) “Coalition in the 1990’s: Chance or Continuity in Turkish Politics”, İsrail’de Bar-Ilan Üniversitesi’nde sunulan, “Israel and Turkey: Current Politics and Foreign Policy” Başlıklı Bildiri.
- KÖKER, E. (1998) *Politikanın İletişimi İletişimin Politikası*, Vadi Yayınları Ankara.

- MARDİN, Ş. (1990) “Sivil Toplum”, *Türkiye’de Toplum ve Siyaset- Makaleler I*, Der. Mümtaz’er Türköne, Tuncay Önder, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MARDİN, Ş. (1997) *İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MARDİN, Ş. (2005) “Operasyonel Kodlarda Süreklilik, Kırılma ve Yeniden İnşa: Dün ve Bugün Türk İslami İstisnacılığı”, *Doğu-Batı Dergisi*, Nisan, Sayı. 31.
- MEAD, G. H. (1972) *Mind, Self and Society*, The University of Chicago Press, London.
- NIMMO, D., SWANSON, David L. (1990) “The Field of Political Communication; Beyond the Voter Persuasion Paradigm”, *New Directions in Political Communication: A Resource Book*, Newbury Park.
- OKTAY, M. (1993) “Demokratik Sürecin Sağlıklı İşleyişi Açısından Siyasal İletişimde Sosyal Sorumluluk Meselesi”, *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı: 2, İstanbul.
- OSKAY, Ü. (2001) *İletişimin A B C’si*, Der Yayınları, İstanbul.
- RORTY, R.(1995) *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, Çev. Mehmet Küçük, Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- ŞENGÜL, M. (2010) “Türkiye’de Siyasal İletişim: 22 Temmuz 2007 Seçimlerinde AKP Örneği”, *Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- TAHİR, K. (1992) *Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek*, Yay. Haz. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- TOPRAK, Z. (2001) “Osmanlı’da Toplumbilimin Doğuşu”, *Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 1*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- TOPUZ, H.(1991) *Siyasal Reklamcılık: Dünyadan ve Türkiye’den Örneklerle*, İstanbul.
- WOLTON, D. (1990) “Political Communication: The Construction Of A Model”, *European Journal Of Communication*, Volume. 5, March.
- YAVUZ, H. (1998) “Kamu, Kamu Otoritesi ve Devlet: Habermas’ın Işığında Türkiye’yi Düşünmek”, *Cogito Dergisi*, Sayı. 15, YKY, İstanbul.
- YILDIRIM, Y. (2001) “Konvensiyonalizm Bağlamında Habermas’ın İletişimsel Eylem Kuramı, M. Sinan Üniversitesi”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- YUDICE, G. (1995) “Civil Society, Consumption and Governmentality in an Age of Global Restructuring: An Introduction”, *Social Text*, No. 4.

Yılmaz Yıldırım